

Svetlana Sļadza

Fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārste
Nacionālajā rehabilitācijas centrā "Vaivari"

Ēriks Švēde

Tehnikais ortopēds,
Vaivaru Ortozēšanas un
protezēšanas centra vadītājs

Dina Grīnberga

Tehnikā ortopēde
Vaivaru Ortozēšanas un
protezēšanas centrā

Amputācijas pieredzes
konsultante
Nacionālajā rehabilitācijas
centrā "Vaivari"

brīvā laika aktivitātēm. Pēc amputācijas pieauga sirds un asinsvadu saslimšanu, aptaukošanās, locītavu un kaulu bojājuma un depresijas risks.

Lai palīdzētu cilvēkam pilnvērtīgāk dzīvot pēc amputācijas, ir radītas protēzes. Protēze ir **zaudētās ķermeņa daļas "mākslīgs aizstājējs"**. Tās lietošana pilnīgi vai daļēji var kompensēt zudušās ķermeņa daļas funkcijas un uzlabot cilvēka ikdienas dzīvi.

Biežākais apakšējās ekstremitātes amputācijas iemesls ir gangrēna, kas veidojas kā komplikācija perifēro asinsvadu saslimšanai (perifēro asinsvadu nosprostošanās/ateroskleroze, cukura diabēts).

Vecuma grupa (gadi)	Biežākais amputācijas iemesls
0-5	Iedzimtas vai deformējošas anomālijas
5-15	Audzējs, trauma
15-50	Trauma (apdegumi, apsaldējumi, dzelzceļa traumas, smagi lūzumi u. c.)
50+	Asinsvadu saslimšanas (perifēra ateroskleroze, cukura diabēta angiopātijs u. c.), infekcijas (osteomielīts u. c.)

1. TABULA. PACIENTIEM BIEŽĀK KONSTATĒTAIS AMPUTĀCIJAS IEMESELIS

Veicot amputāciju, ķirurgs izvērtē audu, asinsvadu bojājumu plašumu un dzīlumu un to spēju atjaunoties pēc operācijas (piemēram, aterosklerozes gadījumā asinsvads var būt izteikti nosprosts ceļa locītavas līmenī vai augstāk).

Biežākie kājas amputācijas veidi:

- amputācija virs ceļa;
- amputācija zem ceļa;
- daļēja pēdas amputācija;
- kāju pirkstu amputācija;

Retāk veiktie kājas amputācijas veidi:

- potītes locītavas līmenī;
- caur ceļa locītavu;
- gūžas disartikulācija (izņemta arī gūžas locītava);
- daļēja iegurņa amputācija.

KĀ RĪKOTIES PĒC AMPUTĀCIJAS?

Jautājiet savam operējošam ķirurgam un/vai medicīnas māsai par iespējām jau slimnīcā konstatēties ar fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārstu un/vai funkcionālajiem speciāliem (fizioterapeitu, tehnisko ortopēdu, ergoterapeitu).

AMPUTĀCIJA UN RĪCĪBA PĒC TĀS

Slimību profilakses un kontroles centra dati liecina, ka Latvijā katru gadu tiek veiktas aptuveni 1100 amputācijas, no kurām vairāk nekā 80% ir dažāda līmeņa kājas amputācijas. Amputācijas iemesli var būt dažādi. Ar katru dzīves gadu amputācijas risks var pieaugt, īpaši cilvēkiem ar komplikētām un slikti kompensētām saslimšanās (lielāks risks populācijā, kas vecāka par 65 gadiem). Amputācija attiecas uz pilnīgu vai daļēju ķirģisku vai spontānu ekstremitāšu vai ar ādu pārklāto ķermeņa daļu noņemšanu.

Ķermeņa daļas amputācija rada ievērojamas izmaiņas cilvēka funkcionēšanā. Cilvēks pēc amputācijas var saskarties ar virkni ierobežojumu, kas attiecas uz pašaprūpi, pārvietošanos, darbaspēju saglabāšanu un

Konsultācijas laikā jautājiet par

- rehabilitācijas iespējām (ambulatori, dienas stacionārā vai stacionāri);
- sagatavošanos protēzēšanai (amputācijas stumbra saitēšanu, kustību apjoma saglabāšanu locītavās);
- nepieciešamajiem tehniskajiem palīglīdzekļiem (krukjiem, staigāšanas rāmi, ratiņkrēslu).

Pēc izrakstīšanās no slimnīcas par iespēju konsultēties pie fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārsta jautājiet savam ģimenes ārstam.

Lēmumu par protēzes piešķiršanu par valsts budžeta līdzekļiem pieņem Vaivaru Tehnisko palīglīdzekļu centra funkcionēšanas novērtēšanas komisija. Persona pēc amputācijas uz komisiju tiek uzaicināta, kad ir izskatīti iesniegdzamie dokumenti protēzes saņemšanai (ārsta – ģimenes ārsta, fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārsta, ķirurga u. c. – atzinums un personas iesniegums). Komisijā tiek vērtēts vispārējais fiziskais stāvoklis, amputācijas stumbra forma un kustību apjoms locītavās (locītavu kontraktūras).

Biežākie iemesli protēzēšanas atlīkšanai:

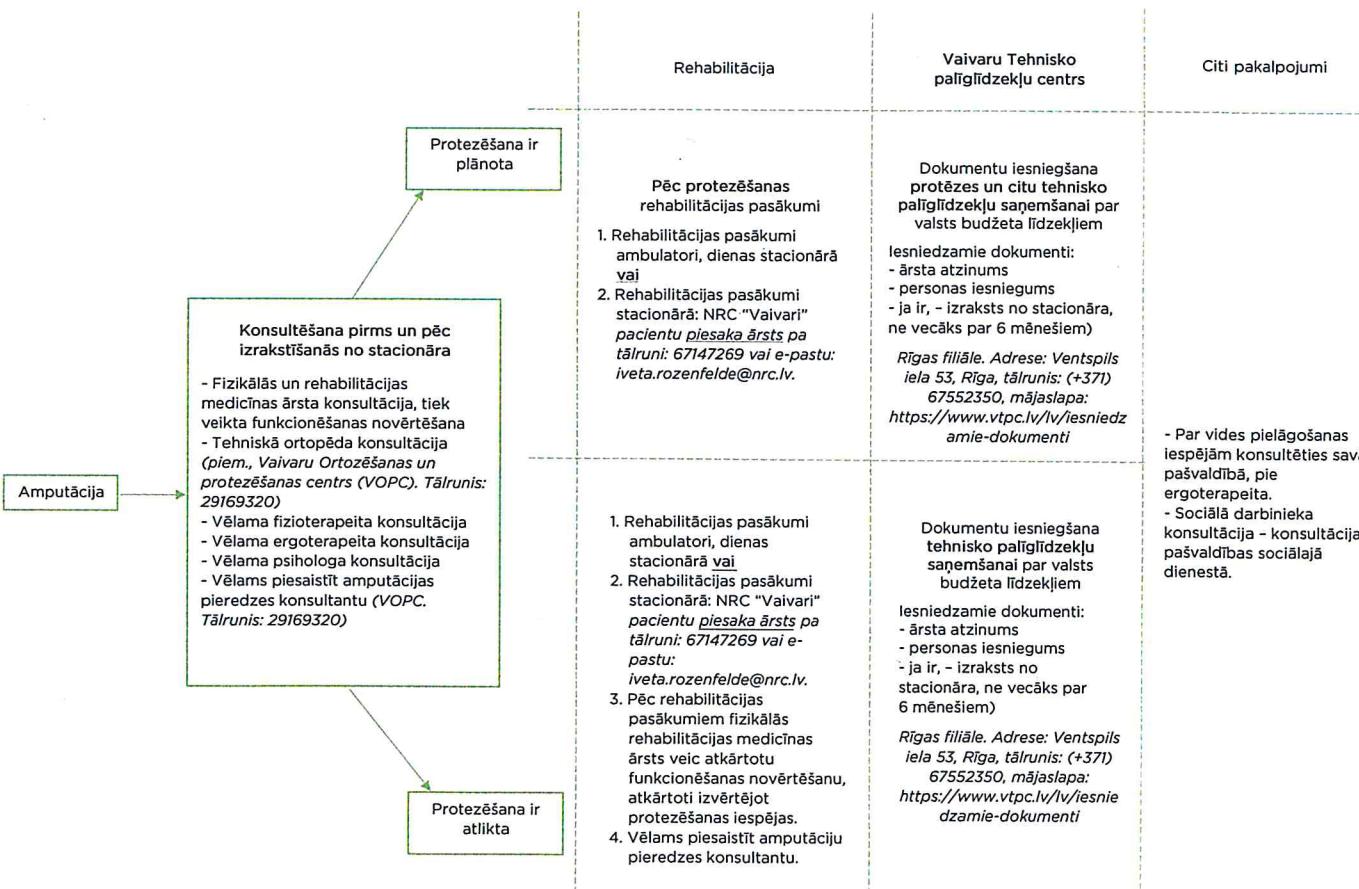
- izteikts fiziskās izturības funkcijas traucējums – cilvēks nespēj bez palīdzības mainīt pozu gultā, pārsēsties no ratiņkrēsla uz gultu un/vai krēslu (un atpakaļ), piecelties

un nostāvēt uz veselās kājas ar turēšanos vismaz 5 minūtes;

- nav veikta amputācijas stumbra saitēšana vai tā veikta nekorekti;
- kontraktūra – nespēja pilnībā iztaisnot gūžas un/vai ceļa locītavu guļus pozīcijā uz vēdera un muguras;
- nav motivācijas – pacients nevēlas lietot protēzi, bet protēzēšanu pieprasī radinieki;
- blakusslimības – piemēram, kognitīvās funkcijas deficīts, sirds mazspējas pakāpe, asinsvadu stāvoklis “veselajā” kājā, “veselās” kājas lūzums, izteiktas muguras sāpes. Šādā gadījumā komisijas ārsts var palūgt ārsta konsultanta, piemēram, psihologa, kardiologa, ķirurga, neurologa vai algologa, padziļinātu novērtējumu – slēdzienu par pacienta medicīnisko stāvokli.

Informatīvo materiālu par amputācijas stumbra saitēšanu un protēžu lietošanas un kopšanas rekomendācijas elektroniski meklējiet mājaslapas <https://www.nrcvaivari.lv/lv> sadaļās “Reabilitācija”, “Vaivaru Ortozēšanas un protēzēšanas centrs”.

Protezēšanu vai informācijas materiālus iespējams saņemt klātienē Vaivaru Ortozēšanas un protēzēšanas centrā Rīgā, Ventspils ielā 53.

PROTĒZE

Protēze ir individuāli izgatavots tehniskais palīglīdzeklis, kas pilnīgi vai daļēji aizvieto zaudēto ekstremitāti un tās funkcijas. Protēze atbilstoši amputācijas līmenim var sastāvēt no protēzes čaulas, ceļa mezgla un pēdas.

Protēzes čaula ir cilvēka un protēzes savienojošais elements, tā tiek izgatavota pēc individuāliem mēriem.

Protēzes izgatavošanu veic tehniskais ortopēds.

2. ATTĒLS. KĀJAS PROTĒZU VEIDI

Tehniskais ortopēds ir ārstniecības persona, kura specializējas individuāli izgatavojamo tehnisko palīglīdzekļu ražošanā.

Tehniskais ortopēds izgatavo šādus tehniskos palīglīdzekļus:

- cietās ortozes;
- mīkstās ortozes;
- augšējo ekstremitāšu protēzes;
- apakšējo ekstremitāšu protēzes;
- ortopēdiskos apavus;
- individuāli pielāgo rūpnieciskos tehniskos palīglīdzekļus.

Tehniskā ortopēda konsultācija nav vienreizējs apmeklējums, saņemot protēzi, – protēzei ir garantija, kuras laikā var veikt korekcijas bez maksas.

PIRMREIZĒJĀ PROTEZĒŠANA

Pirmreizējo protēzi parasti izgatavo uz vienu gadu. Tā kalpo kā mācību protēze. Ar to cilvēks apgūst pārvietošanās prasmes. Parasti tās lietošanas laikā nostabilizējas amputācijas stumbra izmērs.

TEHNISKIE PALĪGLĪDZEKLĪ

Papildus protēzes lietošanai var būt nepieciešami citi tehniskie palīglīdzekļi. Pieteikties valsts apmaksātiem tehniskajiem palīglīdzekļiem var Vaivaru Tehnisko

palīglīdzekļu centru (VTPC) Rīgas filiālē: Ventspils iela 53, Rīga, tālrunis (+371) 67552350. VTPC nodrošina individuāli izgatavotus tehniskos palīglīdzekļus (ortozes, protēzes, apavus) un rūpnieciski izgatavotus tehniskos palīglīdzekļus (pašaprūpes, pārvietošanās u. c. palīglīdzekļus). Iespējama arī tehnisko palīglīdzekļu noma – elkoņu un padušu atbalsta kruķi, ratiņkrēsls, rollatori, tualetes un dušas krēsls, funkcionālās gultas u. c. Plašāka informācija: www.vtpc.lv

BIEŽĀK UZDOTIE JAUTĀJUMI PAR PROTĒZĒM

• Vai protēze ir smaga?

Protēze sver 2–4 kg, cilvēka kājas svars ir aptuveni 10% no ķermeņa masas. Faktiski protēze ir uz pusē vieglāka par cilvēka kāju. Izstrādājuma smaguma sajūtu mazina kvalitatīvi izgatavota protēzes čaula. Par čaulas izgatavošanas metodēm var konsultēties ar tehnisko ortopēdu.

• Vai protēze spiež?

Protēzē ir mērķtiecīgi veidotas spiediena zonas, lai nepieļautu čaulas rotāciju, tajās veido balsta rajonus svara pārnesei. Pie spiediena zonām ar laiku pierod, ja vien spiediens nav saistīts ar pārāk lielu vai pārāk mazu amputācijas stumbra apkārtmēru.

• Vai protēzē kāja svīst?

Nenovēršami, un ar laiku šim efektam ir tendence mazināties.

• Vai, uzliekot protēzi, es uzreiz varēšu staigāt?

Staigāšana retos gadījumos ir viegla no pirmā soļa, bet staigāšanas prasmes var attīstīt trenējoties. Lai apgūtu pareizas staigāšanas prasmes, ir nepieciešama rehabilitācija, kurā iekļauta gaitas apmācība. Ir svarīgi apzināties, ka protēze pati kustību funkcijas nepildīs, bet būs jānostiprina atbilstošās muskuļu grupas, lai to lietotu.

• Cik ilgā laikā es iemācīšos staigāt?

Katrā iemācās staigāt ļoti individuālā laika posmā: tas ir izteikti atkarīgs no amputācijas veida, veselības stāvokļa, motivācijas un rehabilitācijas saņemšanas iespējām.

• Kādas protēzes izgatavo Latvijā?

Latvijā izgatavotās protēzes pēc detalām un kvalitātes neatšķirības no citur pasaulei ražotajām protēzēm. Visi protēzes izgatavošanā lietotie komponenti atbilst ISO 9000 kvalitātes standartam.

Amputācijas pieredzes konsultants (cilvēks ar līdzīgu pieredzi) ir cilvēks, kurš arī ir piedzīvojis amputāciju. Atbalsta persona labprāt dalīsies savā pieredzē un atbalstīs jūs, konsultēs un uzklausīs jautājumus, kas saistīti ar dzīvi un pieredzi pēc amputācijas. Amputācijas pieredzes konsultantu iespējams pieaicināt pirms vai pēc amputācijas un protezēšanas periodā. Konsultācija iespējama gan personai ar amputāciju, gan ģimenes locekļiem. Konsultācijai var pieteikties, zvanot pa tālruni **28340382**.